

ISSN: 1308-2140

Volume 12 Issue 35 Fall 2017

Volume
12/35
Fall
2017

TURKISH STUDIES

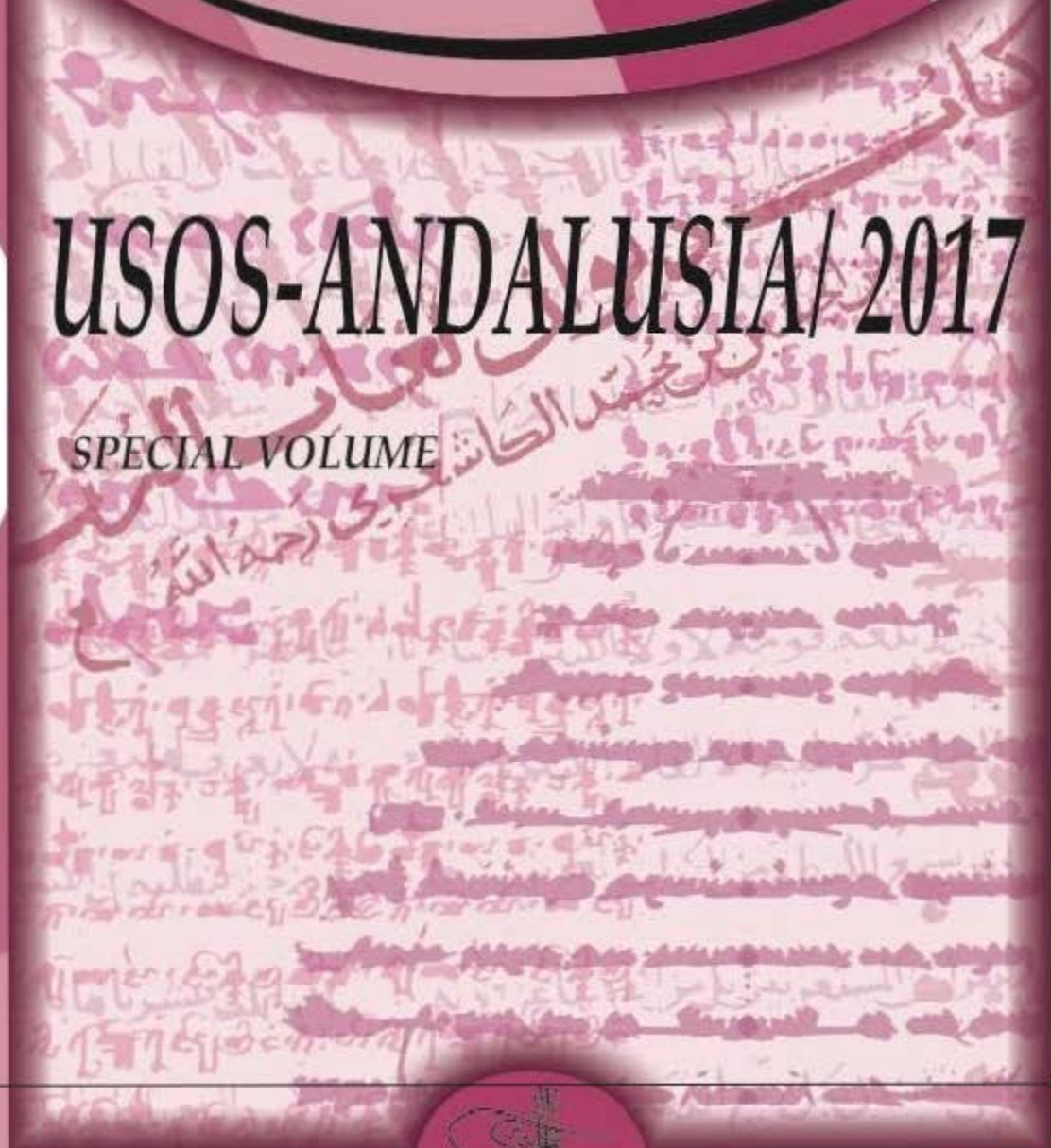
International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

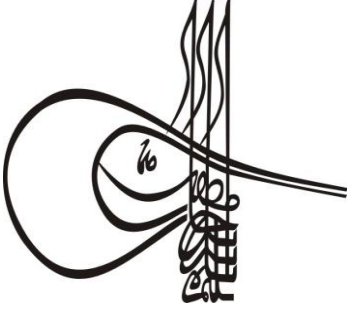

TURKISH STUDIES

USOS-ANDALUSIA/ 2017

SPECIAL VOLUME

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/35, p. 433-446

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12393>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

This article was checked by iThenticate.

MOĞOL KAĞANI OLCAYTU HAN'IN MARDİN MÜZESİNDE BULUNAN BİR SİKKESİNDE ŞİA PROPAGANDASI

*Alemde var olan her sikke ve her hutbe yaşadığı sürece Olcaytu
adına olsun. -Kâşânî-*

*Ramazan UYKUR**

ÖZET

Bu makalede, Mardin Müzesi'nde yaptığımız araştırma da karşılaştığımız iki sikke ele alınmıştır. Biri gümüş, diğeri bakır olmak üzere iki farklı madenden imâl edilmiş sikkelerin yazıtları okunduğunda, bunların Moğol Kağanı Olcaytu Han'a ait oldukları anlaşılmıştır. Bu yazıtların, Olcaytu Han'ın yaşamına dair bilgiler veren dönem kaynaklarındaki anlatımlarla da paralellik arz ettiği görülmüştür. Dönem kaynakları Olcaytu Han'ın Müslüman olma sürecini ayrıntılı ele almışlardır. Bu bağlamda ilk tanıttığımız 704/1304 tarihli gümüş sikke Olcaytu Han'ın Müslüman oluşundan sonra basılmıştır. Ve bu sikkede Raşid halifenin (4 halife) isimleri anılmış, onlara selam edilmiş, böylece Ehl-i Sünnet (Sünnî) bir tavır ortaya konulmuştur. Fakat Olcaytu Han'ın renkli dini hayatı içinde Sünnî anlayışı çok uzun sürmemiş, çok yakın bir zamanda Şii mezhebini tercih serüveni başlamıştır.

İkinci tanıttığımız bakır sikke ise, Olcaytu Han'ın Şii olduktan sonraki uygulamalarının ipuçlarını taşımaktadır. Olcaytu Han bu sikke üzerine yazdırdığı "Aliyyenveliyullah" ibaresiyle, sikkeyi adeta bir Şii propaganda malzemesine dönüştürmüştür. Dahası dönem kaynakları, Olcaytu Han'ın sadece paralara Aliyyenveliyullah yazdırmakla yetinmeyip, hâkim olduğu beldelerde dört bir tarafa gönderdiği fermanlarla Ezana "Hayye ale'l-Hayrül Amel" ibaresini eklenmesini emrettiğini, sikkelerin üzerinden sahabenin adını çıkartarak, 12 Şii imamının isimlerini yazdırdığını da nakletmiştir.

Konu ayrıntılı incelendiğinde, Olcaytu Han'ın hanedan gücünü bir Şii propagandasına dönüştürme hedefinin temelinde -kendi mezhebi evriliği gibi- tebâsının da değişmesini arzulaması yattığı görülmektedir. Fakat Moğollar ekseriyeti Sünnî olan bir tebâyâ sahiptiler ve bu gibi eylemler halk tarafından üzerlerinde iktidar baskısı olarak algılanmıştır.

* Yrd. Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi, El-mek: reuykur@gmail.com

Hatta bu mezhep değişikliğine zorlama sonucunda halk Bağdat ve Şiraz gibi önemli merkezlerde, sert direnişle karşılık vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Olcaytu Han, Moğol, Şii, Sünni, Bağdat

SHIA PROPAGANDA ON A COIN OF MONGOL KHAN OLCAYTU KHAN, INCLUDED IN MARDIN MUSEUM

ABSTRACT

In this article, two coins, which we detected during a research in Mardin Museum, have been studied. One of such coins was made of silver, and the other one was made of copper. When the inscriptions on such coins were read, it was seen that they belong to the Mongol Khan Öljaitü. The coin inscriptions are in parallel with the periodical resources giving information about the life of Öljaitü Khan. The resources of the period have told the process of Öljaitü Khan becoming Muslim in a very detailed manner. The silver coin in the museum, dated 704/1304, was minted after Öljaitü Khan had become Muslim. On this coin, names of Caliph Rashid (4 caliphs) were mentioned, they were saluted, and accordingly an attitude of followers of sunnah was put forward. However, such Sunni attitude did not last long within colourful religious life of Öljaitü Khan, and the adventure of preferring the Shia sect started soon.

The second coin, which is copper, bears the clues of practices made after Öljaitü Khan become Shia. Öljaitü Khan transformed such coin into a Shia propaganda material with the statement of Aliyyenveliyullah. Resources of the period state that Öljaitü Khan not only wrote Aliyyenveliyullah on the coins, but also added "Hayye ale'l-Hayrül Amel" statement in the adhan, by means of imperial orders sent to all dominated regions. He excluded the name of companion of Prophet Mohammed from the coins, and wrote names of 12 Shia imams.

The reason why Öljaitü Khan transformed his imperial powers into Shiah propaganda is that he wanted to change his subjects just like his own transformation. But Mongol subjects were mainly Sunni, and such kind of actions were perceived by the people as power pressure. As a result of such force into change of sect, the people resisted severely in important centres such as Baghdad and Shiraz.

STRUCTURED ABSTRACT

In the research we carried out at Mardin Museum, two coins, one of which is of silver and the other is of copper, belonging to the Mongolian Khan Öljaitü Muhammad Khodabandeh were detected. Upon reading the inscription on them, it was understood that the coins were minted in two different periods of the Öljaitü Khan reign. The first period is the process beginning with the Khan's conversion to Islam and adoption of the Hanafi sect in 1295. The second period is the phase where the conversion of Sunnis under the ruling of Öljaitü Khan to Shi'ism is narrated who become tired of the intrigues between Hanafis and Shafiis.

Turkish Studies

The first coin we are going to present is made of silver and it was minted in Samhasur in the year of 704/1304. Based on the information taking place on the coin, we understand that this coin was minted in the first phase of Öljaitü Khan's Muslimism. On the front side of the coin: the Islamic confession of faith and the Samhasur as the place of minting is written inside a five-leaved ornament. The names of the four caliphs are written on the sides of the leaf. On the back side of the coin, inside a square, an inscription of four lines consisting of the name and personal record of Öljaitü Khan takes place. The date of minting is written on the two sides of the square.

The second coin is the copper coin Öljaitü Khan got minted in his period of Shi'ism. On the front side of the coin: the Islamic confession of faith and the name and nickname of the fourth caliph, Ali take place inside a circle at the center. On the back side of the coin: inside a circle made of pearls, there is the name of Öljaitü Khan and a lion motif walking towards left at the bottom.

Öljaitü Khan who had a vibrant religious past was baptized and made Christian with the name of Nicholas in honor of the Pope Nicholas 4 (Morgan 1995: 169). Öljaitü Khan who stayed a Christian until his mother's death became a Muslim in 1295 upon encouragement of his Muslim wife by adopting the Hanafi sect which is common among Turks in Horasan (Sahin 2012a: 117). Thus, a new situation emerged within the state due to Öljaitü Khan's preference for the Hanafi sect and an intense conflict of power began among the Sunni sects. Those who were of the Hanafi sect were mostly Turks and Mongolians and the Shafiis were mainly Persians who were in control of the state bureaucracy (Spuler 2011: 211; Demir 2002: 376).

When Öljaitü Khan inherited the throne, he separated the state administration in two between Mongolians and Persians. He entrusted the Ordu and Mongolian Nation to Kutlug Shah and domestic administration and state bureaucracy to both Sadeddin Saveci and Rashid-al-din as double viziers (Kâşânî 1992: 71, 74; Aksarayî 2000: 242; Spuler 2011: 120). However, the Shafiis who thought that the Hanafis' influence on the ruler and the state was increasing and could not accept it, ensured that the sultan adopted Shafiism over Hanafism with the influence of the Vizier Rashid-al-din and Nizameddin. The change of sect of the Sultan heated up the battle for power inside the palace to a point that reciprocal accusations and events full of insults took place between the supporters of the two sects. Due to these conflicts between the Hanafis and Shafiis, Öljaitü took a dislike to Sunnism and preferred the Shiism.

As a result of this radical sect change, Öljaitü Khan started a "Shi'" propaganda by putting some impositions and orders in effect which would cause unrest in the religious life of the society. As we learnt from the resources of the period, as the first order of shifting to the new system, a new edict was enacted and the names of the companions were removed from the sermon. The names of Ahl al-bayt Ali, Hasan and Hussein were added in their place. In the year of 1310, the names of the companions were removed from the coins and the expression "aliyyan walî Llâh" and the names of 12 Shii imams were written on the coins. Messengers sent

Turkish Studies

edicts to towns where the population of Shi'is is high in all over Iran and ordered the expression "Ḥayya 'alā ḥayrun al-'amal" to be added to the text of azan. So much as that as a result of this pressure, he was faced with the strong resistance of the Sunni people in Bagdad, Isfahan and Shiraz and he could not overcome this resistance until the day he died (Ibn Battuta 2004: 286; Spuler 2011: 267; Kāsānī 1992: 136). Thus Öljaitü Khan's struggle for a new order to the Mongolian policy, a Shi'i discourse in every field and the Shi'i sect to come to power began.

Öljaitü Khan believed so much in the trueness of the Shi'i dogmas that in accordance with the information al-Mufaddal and Ahmed Eflaki gave, al-Makki's army would be supported to seize Mecca and then the tombs of Caliph Omer and Ebu-Bakr would be destroyed. If this event told in the legends of Arifs is true, if Öljaitü Khan had not died shortly and this event had taken place, everlasting violent conflicts would have started between the Sunnis and Shi'is in the face of these events (Eflākī 1973: 248, 249; Spuler 2011: 212).

Öljaitü Khan did not only apply the policy of pressure on Sunni Muslims but also on members of other religions. He reversed in 1308 the rule brought into effect by Gazan Khan in 1297 which suggested the tax received from Christians to be removed. He even accepted the offer to convert Armenian and Georgian people to Islam by force in 1308 (Spuler 2011: 244 vd)..

We see that Öljaitü Khan, with his actions and the assignments he gave to Shi'i savants, started an ideological conflict between the Sunnis and the Shi'is. H. Sahin gave the following information on this issue: Upon order of Öljaitü, Allame Hilli wrote "*Minhâcü'l-Kerâme fî Marifeti'l-İmâme*" in 1309 the main purpose of which is to demonstrate the incorrectness of the Sunni caliphate and to explain the righteousness of the Shi'i doctrine of imamate (Sahin 2012b: 134-136). In this work, Allame Hilli shows imamate as an element of faith and tries to demonstrate the invalidity of the caliphates of the Caliphs except for Ali and to refute the evidence of the followers of Sunnah related to Abu Bakr's imamate. The Shi'i expansionist policy of Öljaitü Khan and Allame Hilli's arguments got a tough reaction from the Sunni world, in particular Ibn Teymiyye wrote refutations to it. In his work called "*Minhâcü's-Sünne*" Ibn Teymiyye targets Shi'ism directly and refuses the imamate of Shi'ism through his arguments based on Koran, sunnahs and stories of the companions (Şahin 2012b: 143).

Öljaitü adopting the Shi'ism was welcomed with joy by non-Sunni (heterodox) villagers and nomads in Anatolia who are in the position of a Mongolian state. It was forbidden to mention the names of Abu Bakr, Omar and Osman in Anatolia and the Anatolian Turks began to use many Mongolian names including the "Harbende" name of Öljaitü Khan. Thus, socialization between Turkmens and Mongolians began (Sumer 1976: 9-10).

According to rumor, when Öljaitü Khan was only 36, on December 14th 1316, he was poisoned to death (Spuler 2011:131). His son Abu Said who took his place after his death, ended the conflicts by returning the towns where Mongolians are populous back to Sunni understanding. However, this policy left permanent marks in particular in Iran. Iran and

its surroundings became a land where Shi'ism is dominant after the Mongolian invasion and in the period of Safavids, Shi'ism became the state's religion. Besides, the policy that Öljaitü followed prepared the base for strict sectarian fanaticism and conflicts which rose again with the Safavid State. The cultural policies followed by Öljaitü Khan had some effects on the people in Anatolia. In this period, as a result of the religious policies implemented, while the people did not go to mosques and prayer rooms, the imams and religious scholars became disreputable. As soon as Abu Said took the throne, he felt the need to take guiding measures to make the profession of the imams more appealing and to lead the people to perform prayer through an edict he enacted. Moreover, Abu Said put the names of the four Caliphas on the coins he minted again and converted the state's sect back to Sunnism (Spuler 2011: 212-213).

Keywords: Öljaitü Khan, Mongol, Shia, Sunni, Baghdad

Mardin Müzesinde yaptığımız araştırmamızda Moğol Kağanı Olcaytu Hüdebende Muhammed'e ait biri gümüş, diğeri bakır iki sikke tespit edilmiştir. Üzerlerindeki yazıtların okunması ve bunların Olcaytu Han'ın tarihini yazan Kâşânî'nin verdiği bilgilerle karşılaştırılması sonucunda sikkelerin Olcaytu Han'ın hükümdarlığının iki farklı döneminde basıldığı anlaşılmıştır. Birinci dönem Han'ın 1295'te Müslüman olup Hanefî mezhebini benimsemesiyle başlayan süreçtir. Kâşânî, Olcaytu'nun Müslüman oluşuyla birlikte Hanefî İmamlarının sultanı, abisi Gazan Han'ın yaptığı gibi Raşid halifenin (dört halifenin) isimlerini sikkelerine yazmaya emir vermesi için teşvik ettiklerini nakletmiştir (Kâşânî 1992: 131 vd). O da bu isteğe karşılık, sikkelerinde dört halifenin isim ve lâkaplarını ekletmiştir. Tanıtacağımız ilk sikke işte bunlardan biridir.

İkinci dönem, Olcaytu Han'ın yönetimdeki Sünnî mezhep taraftarları; Hanefiler ve Şafilere arasındaki entrikalardan bıkararak Şîî mezhebine geçişinin öykülendiği aşamadır. Böylece Han yaptığı bu tercih ile hayatının her alanında yeni söylem ve eylemlere geçmiştir. Daha önce sikkelerine yazdıkları ilk üç halifenin isimleri kaldırılmış; yerini Şîî mezhebinin politik ve dini terimleri almıştır. Tanıtacağımız ikinci sikke ise Olcaytu Han'ın Şîîliği benimsediği dönemde basılan sikkelerden biridir.

Bu açıklamalardan sonra metinde sıkça geçen Sünnî ve Şîî terimlerini de kısaca tanımlamakta yarar vardır. Ehl-i Sünnet'e bağlı olanlara "sağlam ve doğru inancı benimseyenler" anlamında "Sünnî" adı verilir. Hz. Muhammed ile ashabın, dinin temel konularında takip ettikleri yolu benimseyenler anlamında bir tabirdir (Yavuz 1994: 525). Sünnîler; Hz. Muhammed'den sonra devlet yönetiminin Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali ile yani dört Halife'nin velayetiyle devam ettiğine inanmaktadırlar (Atay 1983: 164 vd).

Şîa ise Hz. Muhammed'in vefatından sonra devlet yönetiminin Ali'ye ve onun soyundan gelenlere ait olduğu düşüncesi etrafında birleşen çeşitli grupların ortak adıdır. Sözlükte "tâbi olmak, desteklemek; şâyî olmak, çoğalmak" anlamlarındaki şîyâ kökünden türeyen Şîa kelimesi: Taraftar, yardımcı, destekleyici; bir işi gerçekleştirmek için bir kimse etrafında toplanan grup manasına gelir. Müfredi Şîî biçiminde kullanılır. Terim olarak: Hz. Muhammed'in vefatının ardından devlet başkanlığının Ali'ye ve onun evlâdından belli kimselere intikal etmesi gerektiğini savunan grupları ifade eder¹ (Öz 2010: 110; Atay 1983: 16, 25-26).

¹ Şîilik hakkında daha fazla bilgi için bkz. (Muhammed Rıza'l-Muzaffer 1978; el-Kummî 1978; Gölpinarlı 1979).

Olcaytu Han'ın İktidarı Meşrulaştırma Aracı: Sikkeler

Tanıtacağımız ilk sikke gümüşdür ve 704/1304 yılında Samhasur'da darp edilmiştir. Tarih yazarı Kâşânî'nin nakilleri ve sikke üzerindeki veriler ışığında bu sikkenin Olcaytu Han'ın Müslümanlığının birinci evresinde basıldığını anlıyoruz. Sikkenin ön yüzünde: Beş yapraklı motif içinde, merkezde “*Lailahe İllallah Muhammedün Resülullah,*” şeklinde Kelime-i Tevhid ve darp yeri olarak *Samhasu(r)* yazılmıştır. Yaprığın kenarlarında dört halifenin ismi; *Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali*, ile *Salli Aleyhi Vesellem* yazıları bulunmaktadır. Sikkenin arka yüzünde ise: Ortada kare içinde dört satırda “*Es-Sultan'ül-Azam Gıyas'üd-dünya ve'd-din Hudabende Muhammed Halledallahu mülkehu (Büyük Sultan, Dünyanın ve Dinin yardımcısı Hudabende Muhammed'in mülkünü Allah daim kılsın)*” şeklinde Olcaytu Han'ın ismi ve künyesi bulunan yazıt yer almıştır. Karenin iki yanında ise: Dikey olarak “*fi sene erba'a ve seb'amie (704)*” şeklinde darp tarihi yazılmıştır. Karenin altında ve üstündeki oluşan boşluklara dolgu malzemesi olarak kıvrım dal süslemeler yerleştirilmiştir.

Sikke 1. Envanter numarası: 6617, Gümüş, Samhasur, 704/1304, 25 mm, 4 gr.	
	
<p>الله لاله الا ضرب صامحاسو مد</p> <p>رسول الله ابوبكر / عمر / عثمان / على وسلام</p>	<p>السلطان الاعظم غياث الدنيا والدين خدابنده محمد خدالله ملكه</p> <p>في سنة اربع وسبعماية</p>

Olçaytu Han'ın iktidarında örnekte görülen beş yapraklı formlu sikkelere 1304-1315 yılları arasında; Samsun, Alâiye, Bağdad, Antalya, Berda, Erciş, Engüriyye, Erzincan, Erzurum, Halat, Kırşehir, Konya, Lülüe, Rey, Bazar, Samhasur, Sinop, Sivas, Kâşan, Süleymanşehir, Isfahan gibi darp merkezlerinde rastlanılmıştır (Diler 2006: 384, 386-389; Aykut ve Aydın 1992: 83). Yayınladığımız sikkenin 1304 tarihinde Samsun'da darp edilmiş bir örneği S. L. Poole'nin BMC'da bulunmaktadır. Ayrıca Erbil'de 1304 yılında basılmış bir örnekte: Sikkenin arka yüzünde “Elhamdülillah” ibaresi eklenmiş; başka bir örnekte ise darp yılı çıkartılmış ve yerine “Bismillahirrahmanirrahim” yazılmıştır (Poole 1881: 47, no 130-132). Vasıt'da 1304 yılında darp

Turkish Studies

edilmiş başka bir örnekte ise: Bu kez dört halife lakapları ile birlikte yazılarak, onlara selam edilmiştir (Poole 1881: 46, PL III, no 129). Nümismat Mehmed Mübarek'in kataloğunda da sikkenin 1304 ve 1305 tarihli örneği bulunmaktadır (Mehmed Mübarek 1318: 25, no 85, 87). Sikkenin Samsun darplı ve 1305 tarihli gümüş bir benzerini İ. Artuk yayınlamıştır. (Artuk 1970: 777, no 2233). Yine Artuk'un yayınladığı sikkeler arasında 1304-1314 yılları arasında; Alâiye, Engur, Kâşan, Konya, Tebriz gibi merkezlerde basılan darp yeri ve tarihleri farklı örneklerle rastlanmıştır. Örneklerde genelde önyüz motif ve yazıtları aynı olmakla birlikte; arka yüzde karenin çevresindeki yazıtların yerleri değiştirilmiştir. (Artuk 1970: 775-777).

Ayrıca beş yapraklı form dışında, farklı formlarda dört halife isimlerinin yazıldığı çok sayıda örnek de bulunmaktadır. Bunlar içinde özellikle ön yüzüne Güneş motifi işlenmiş; arka yüzünde yine dört halifenin isimleri yazılmış sikkeler dikkat çekmektedir (Mehmed Mübarek 1318: 81, no 126; Diler 2006: 415-416).

Tanıtaçığımız diğer sikke Olcaytu Han'ın Şiîliği döneminde bastırıldığı bakır sikkedir. Sikkenin ön yüzünde: Merkezde daire içinde "*Lailahe illallah Muhammedün Resülullah, Aliyyenveliyullah (Ali, Allah'ın dostudur)*" biçiminde Kelime-i Tevhid ve dördüncü halife Ali'nin ismi ve lakabı bulunur. Bu yazıtın çevresinde tamamı okunamayan fakat okunabilen kısımdaki *Mûsa* isminden 12 imamın adının yazıldığı anlaşılmaktadır. Arka yüzde ise: İnci dizili daire içinde zencerek motifli ikinci bir daire görülmektedir. Zencereğin içinde iki satırda: *Olcaytu Sultan Muhammed Halledallahü mülkehu (Allah Olcaytu Sultan Muhammed'in mülkünü daim kılsın)* şeklinde Olcaytu Han'ın ismi ile altta sola doğru yürüyen Arslan motifi bulunmaktadır.

Sikke 2. Envanter numarası: 3689, Bakır, DYY: Okunmuyor, 22 mm, 2.90 gr

لااله الا الله

محمد رسو الله

على ولي الله

Çevresinde:

... موسى ...

اولجايتوسلطان

محمد خدالله ملكه

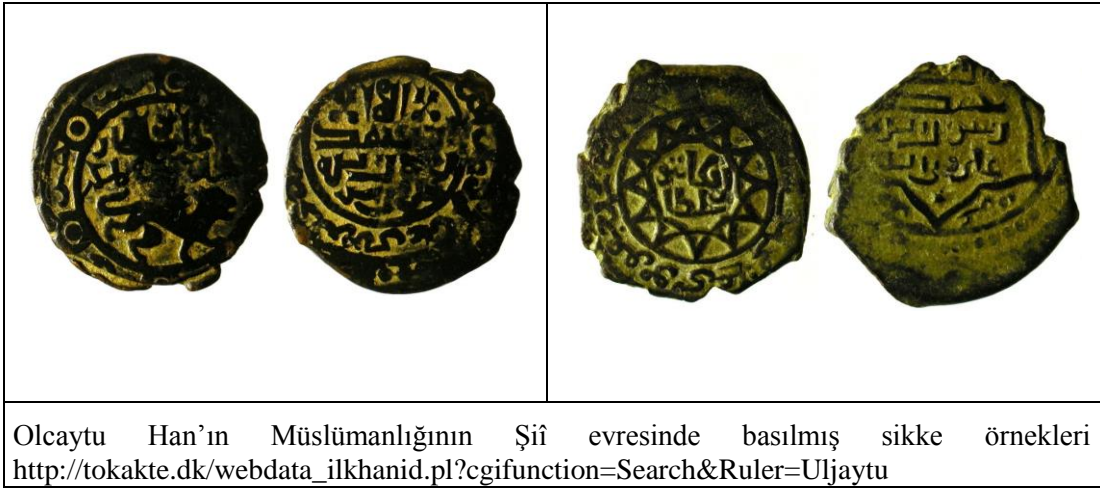
Sikkenin tamamen aynı olmasa da çok yakın benzerlerini bazı sikke kataloglarında bulmak mümkündür. Poole'nin eserinde: Sultaniye, Bağdad ve Hille baskılı sikkelerde kare içinde sola veya sağa doğru doğru yürüyen arslanlar ve üzerinde Güneş motifi örnekler görülmüştür. Burada Arslan, Güneş ile birlikte verilerek "şir-u hurşid" kompozisyonu içinde tanımlanmıştır. Ön yüzde ise "Kelime-i Tevhid" ve "Aliyyenveliyullah" yazıtları yer almıştır (Poole 1881: 56, 57, no 160-162); Tanıtığımız sikkenin yakın bir benzerini de Diler yayınlamıştır. Sultaniye baskılı sikkede, ön ve arka yüz yazıtları aynıdır. Önyüz yazıtın çevresinde daire içinde 12 imamın ismi yazılmıştır. Yine Diler'in çalışmasında diğer kataloglarda yer almayan çift aslanlı "şir-u hurşid" tasvirlerine de rastlanılmıştır (Diler 2006: 417-420).

Olcaytu Han dini yaşamındaki radikal değişimi, eyleme dönüştürerek "Aliyyenveliyullah" Şiî söylemini sikkelerine eklemiştir. Bunun yanında Ali'den önceki üç halifenin adını sikkelerden ve hutbelerden çıkartarak yerine, Şiâ için kutsal olan on iki imamın isimlerini eklemiştir. Bir anlamda Şiîler için sembol isimleri yüceltmış; Sünnîler için kutsal sayılan kişileri ise itibarsızlaştırarak sikkeyi bir propaganda aracına dönüştürmüştür. Çıkarttığı diğer bazı katı fermanlarla, Şiî mezhebini siyasallaştırarak iktidar alanına sokmuştur. Dönem tarihçilerinin nakillerinden Sünnî tebaa arasında bu siyasal hareketlerin hoş karşılanmadığı gibi sert bir karşılık da gördüğünü anlıyoruz. Sünnîler tarafından ise "Aliyyenveliyullah" söylemi, Halife Ali'nin isminin Allah ile birlikte anılması nedeniyle hoş karşılanmamıştır. Ayrıca temelinde Hz. Muhammed'in vefatından sonra, Halife Ebu Bekir'in velayeti sorunu ile başlayan buhranlı yılları anımsatan, Ali'nin oğulları Hasan ve Hüseyin'in katli gibi mezhep çatışmalarını daima gündemde tutan bir söylem olarak hatırlanmış ve bu gibi nedenlerle Sünnîler arasında asla taraftar bulamamıştır.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/35

Yine bu dönemde Olcaytu Han'ın girdiği yeni mezhebinin etkisinin vurgulandığı farklı şekillerde çok sayıda sikke mevcuttur. 1309-1313 yılları arasında: Amasya, Bazar, Bağdad, Cacerem, Engüriyye, Erbil, Erzincan, Erzurum, Halat, Hamedan, Hille, Isfahan, Kâşan, Kayseriyye, Kirman, Meraga, Mardin, Musul, Nahçıvan, Nişabur, Samsun, Save, Sebzvar, Sinop, Sivas, Sultaniye, Şiraz, Şuster, Tebriz, Tiflis, Vasıt'ta çift daire içinde "Aliyyenveliyullah" yazılı tipler basılmıştır. 1310-1314 yıllarında: Ani, Tiflis, Kirman, Bağdat'ta basılmış aynı yazıtı taşıyan altı ve yedi yapraklı sikkelere de rastlanır (Mehmed Mübarek 1318: 23, 74, 77, 80, 714-715, no 83, 121, 125, 113). Çeşit sayısını artırmak mümkündür. Önyüzü dört yapraklı, altı yapraklı veya iki daire içinde değişik örneklerde sikkelere de rastlanır. (Mehmed Mübarek 1318: 23, 74, 77, 80, 714-715, no 83, 121, 125, 113; Aykut ve Aydın 1992: 84, 85; Diler 2006: 392-396; Artuk 1970: 777-779). Bununla birlikte Güneş ışınları, altıgen, kare, dört yapraklı şekil gibi farklı formlar içinde de "Aliyyenveliyullah" yazıtlı çok sayıda sikke örneği de darp edilmiştir (Poole 1881: 57-59, no 163-167).

Tarih-i Arka Plan: Olcaytu Han Müslüman Oluyor

İlhanlılar döneminde, Geyhatu, Baydu ve özellikle Argun'un iktidarında Müslümanlar büyük zulümler çekmişlerdi² (Reşîdüddin 2013: 151 vd). 1295 yılına gelindiğinde ise İlhanlı hükümdarı Gazan Han tahta oturmadan birkaç ay evvel, Şeyh Sadrüddin İbrahim'in huzurunda İslamiyet'i kabul etmiş ve Mahmut adını almıştı (Barthold ve Boyle 1995: 1043; Uyar 2002: 227). Onun İslam'ı din olarak seçmesi zulümdeki Müslümanlar için bir rahatlama dönemi olarak tarihe geçmiştir (Spuler 2011: 264, 265).

Gazan Han 17 Mayıs 1304 yılında vefat etti (Reşîdüddin 2013: 304; Kâşânî 1992: 55, 59; Aksarayî 2000: 239-241). Ölümüyle yerine 1282 tarihinde doğan Argun Han'ın Uruk Hatun'dan olan üçüncü oğlu kardeşi Olcaytu Han tahta oturdu³ (Reşîdüddin 2013: 150; Aksarayî 2000: 242; Spuler 2011: 119). Kâşânî, Olcaytu Han'ın doğumunun doğaüstü olaylar ile kutlu bir doğum şeklinde gerçekleştiğini ve hana uygun bir isim buluncaya kadar Olcaytu Buka, daha sonra Matmodar ve göz değmesinden korumak için Harbende, tahta oturduktan sonra ise Olcaytu Sultan ismini verdiklerini rivayet eder (Kâşânî 1992: 60, 61). Darp ettirdiği sikkelerinde ise adını: Olcaytu Sultan Muhammed Hüdabende olarak yazdırmıştır. Renkli bir dini geçmişe sahip olan Olcaytu Han bebekliğinde Papa 4. Nicholas onuruna Nicholas adıyla vaftiz edilerek Hıristiyan yapıldı (Morgan 1995: 169). Annesinin vefatına kadar Hıristiyan olarak kalan Olcaytu Han, Müslüman eşinin teşviki ile

² Argun'un İslam karşıtı politikaları için bkz. (Reşîdüddin 2013: 151 vd; Ebü'l-Ferec 2011: 61; Akkuş 2011: 149-163).

³ Kâşânî Olcaytu'nun doğumunu 670/1271 yılı verir (Kâşânî 1992: 60).

Horasanda Türkler arasında yaygın olan Hanefî mezhebini benimseyerek 1295'te Müslüman oldu (Şahin 2012a: 117).

Böylece Olcaytu Han'ın Hanefî mezhebini tercihiyle devlet içerisinde yeni bir durum ortaya çıkmış ve Sünnî mezhepler arasında yoğun bir iktidar çatışması da başlamıştı. Hanefî mezhebini olanlar çoğunlukla Türk ve Moğol, Şafiler ise başında Vezir Reşîdüddin'in bulunduğu ve devlet bürokrasisine hâkim olan Farslılardan oluşuyordu (Spuler 2011: 211; Demir 2002: 376).

Olcaytu Han'ın Şîliği Siyasi Bir Propaganda Aracı Yapması ve Bunun Sonuçları:

Olcaytu Han, 1304 yılında tahta oturduğunda, önce devlet yönetimini Moğol ve Farslılar arasında ikiye ayırdı. Ordu ve Moğol Ulusunu Kutluğ Şah'a; iç idare ve devlet bürokrasisini de Sadeddin Saveci ve Reşîdüddin'e her ikisine birden çifte vezir olarak emanet etti (Kâşânî 1992: 71, 74; Aksarayî 2000: 242; Spuler 2011: 120). Ancak Hanefîlerin hükümdar ve devlet üzerinde etkisinin arttığını düşünen ve bunu kabullenemeyen Şafiler, Vezir Reşîdüddin'in ve Nizameddin'in etkisiyle sultanın -yoğun uğraşlar sonucunda- Hanefîlikten, Şafiliğe geçmesini sağladılar. Bu mezhep değiştirme işi saraydaki iktidar savaşını öyle kızıştırdı ki, iki mezhep taraftarları arasında karşılıklı hakaret dolu suçlamalara ve olaylara sebep oldu. Çıkar ve iktidar hedefli bu hareketlerden etkilenen sultan ve emirler, Kâşânî'nin naklinden anlaşıldığına göre İslam dininden soğumuş, içlerinden din değiştirmek isteyenler bile çıkmıştır. Hatta olanlara tepki gösteren Emir Kutluğ Şah Noyan diğer noyanlara dönerek: "*Nedir bizim şu yaptığımız Cengiz'in Yasa ve Yeyşününü bırakıp Arab'ın köhne dinine girdik*" şeklinde ağır söylemlerde bulunarak atalarının dinine Cengiz Han Yasasına geri dönmek istemiştir⁴ (Kâşânî 1992: 133; Spuler 2011: 212).

Kişisel çıkarlara dinin alet edilmesinden sıkılan ve ortamdaki uzaklaşmak için Gülistan'a giden sultan, burada gece bir yıldırım düşmesi olayı yaşar ve bundan oldukça etkilenir. Bunu fırsat bilen bazı emirlerin onu etkilemek ve İslam'dan geri çevirmek için Budist Bahşıları çağırdığını görüyoruz. Hatta olaylar karşısında İslam'ı terk edip-etmeme kararsızlığına kapılan sultan, sonunda İslam'ı terk etmeyeceği kararını açıklamıştır⁵ (Kâşânî 1992: 134).

Bütün bu yaşananlardan sonra durumdan pay çıkartan Emir Turumtay (Torumtay)'ın asıl sorunun aslında sultanın seçtiği yanlış mezhepten kaynaklandığı telkiniyle ve Şîî söylemlerle etkilemeye başladığı anlaşılır. "*Ey âlem padişahı, hiç kuşum yok ki, karındaşın Gazan Han padişahlar ve akıllı kimseler içinde en mükemmeliydi. Bütün İslam mezheplerini inceledi ve her türlü eksiklikten ve çirkinlikten uzak olan Şîî mezhebini, hepsine yeğledi*" dedi. Fakat sultan, Şîîliğin, Rafizilik olduğunu öğrenince tereddüt etse de Emir onu ikna için Şîîliğin Cengiz Han Yasası olduğunu, Sünnîliğin ise Cengiz Han Yasası'nı reddettiğini anlatmıştır (Kâşânî 1992: 135). Nakillerden bu sözlerin sultanı etkilediğini ve onun Şîîliğe karşı meyletmesine sebep olduğunu, bununla birlikte Turumtay'ın fırsatı değerlendirdiğini düşünerek ona tam olarak itibar etmediğini ve soruşturmayaya da devam ettiğini anlıyoruz.

⁴ Sümer, Olcaytu'nun Hanefîler ve Şafiler arasında meydana gelen, hatta zaman zaman yüz kızartıcı tartışmalarla sonuçlanan çekişmelerinden dolayı atalarının yolundan ayrılmaktan duyduğu pişmanlığı açıkça belirttiğini ve Şîîliğe geçişini tamamen bu tartışmalara bağlı olduğunu belirtmiştir (Sümer 1969: 73).

⁵ Kâşânî Gülistan'da yaşadığı iddia edilen bu olay hakkında ayrıntılı malumat verir. Felaketin bertaraf edilmesi için emirler, sultanın Cengiz Yasası gereğince ateşten atlaması gerektiğini söyler ve bu iş için Budist Bahşıları (Rahipler) çağırırlar. Bahşılar "*bu korkunç yıldırım ve şimşek İslam'ın uğursuzluğu yüzünden başınıza geldi. Eğer sultan beş vakit namazı, ezan ve salâyi terk ederse, tövbesi ve geri dönüşü kabul olunur*" dediler. Ateşin üzerinden geçmek suretiyle de kendisinin kurtuluşu ereceğini iddia ettiler. Sultanın çevresindekiler bu olaydan öyle etkilendiler ki üç ay boyunca ezan, ibadetleri ve İslam dinini bile terk ettiler. Olaylar karşısında çelişki yaşayan sultan ise, İslam'ı terk edip-etmeme kararsızlığına kapıldı fakat, sonun da İslam dininde pek çok eziyet çektiğini ve İslam'ı terk etmeyeceği kararını açıkladı (Kâşânî 1992: 134).

Sultanın Şiîliğe geçiş hikayesi konusunda, dönem kaynaklarında farklı anlatımlar olduğunu görüyoruz. Kâşânî, sultanın 1310 yılında Bağdat Darusselam kışlağına gittiğinde, Necef'e gidip Ali'nin kabrini ziyaret ettiği günün gecesinde gördüğü bir rüyaya bağlar⁶ (Kâşânî 1992: 136). İbn Battûta ise Olcaytu Han'ın Müslüman olmadan önce Şiî İmamı Cemaleddin Mutahharla dost olduğunu, Müslüman olduktan sonra Şiîliğe geçmesini onun etkisine bağlar. Cemaleddin Mutahhar, hilafet meselesinde Ebubekir ve Ömer'in Peygamberimizin vezirleri olduğunu, Ali'nin ise Peygamberimizin amcaoğlu ve damadı olması münasebetiyle hilafetin varisi olduğunu açıklar. İbn Battûta'nın konuya yaklaşımından Moğollarda da iktidarın veraset yoluyla geçtiği için, Cemaleddin Mutahhar'ın sultanı etkilediği yorumunu çıkartabiliyoruz (İbn Battûta 2004: 285-286). Ancak ne olursa olsun, Kâşânî'nin verdiği bilgilerin doğruluğunu kabul edersek; İslam'ın temel akidelerine tam da vakıf olmayan Olcaytu, Hanefi ve Şafililer arasındaki bu çıkar kavgalarından dolayı Sünnîlikten soğumuştur. Bu durum sultana, eski dinine geri dönmesine bile sebep olabilecek kadar sıkıntı vermişken, Şiîliği adeta bir kurtuluş gibi tercih etmesine neden olduğu anlaşılmaktadır.

Böylece Olcaytu Han, bu radikal mezhep değişikliği sonucunda, toplumda dini hayatta huzursuzluk verecek bazı dayatma ve emirler yürürlüğe koyarak “Şiî” bir propaganda başlattı. Dönem kaynaklarından öğrendiğimize göre, yeni düzene geçişin ilk emri olarak, çıkarılan bir ferman ile hutbe değiştirilerek, sahabelerin adları hutbeden çıkartıldı. Yerlerine Ehl-i beytten Ali, Hasan ve Hüseyin'in isimleri eklendi. 1310 yılında da sikkelerin üzerinden sahabenin adlarını kaldırarak, “Aliyyenveliyullah” ibaresini ve 12 Şiî imamının isimlerini yazdırdı. Bütün İran'da ve Şiîlerin hâkim olduğu beldelerde: İrakeyn, Fars, Azerbaycan, İsfahan, Horasan ve Kirman eyaletlerine elçiler, fermanlar göndererek, Ezana “Hayye ale'l-Hayrül'Amel” ibaresini eklenmesini emretti. Hatta bu baskılar neticesinde, Bağdat, İsfahan ve Şiraz'da Sünnî halkın şiddetli direnişleriyle karşılaştı ve ölümüne kadar da bu direnişi asla kıramadı (İbn Battûta 2004: 286; Spuler 2011: 267; Kâşânî 1992: 136). Olcaytu Han, Şiî inançlara öyle bağlanmıştı ki Sultaniye'de yaptırdığı türbesine, İmam Ali ve Hüseyin'in cesetlerini bile buraya nakletmek istemişti (Morgan 1995: 169). Böylece Olcaytu Han'ın mezhep değişikliği ile Moğol siyasetine yeni bir düzen, her alanda Şiî bir söylem ve Şiî mezhebinin iktidar olma mücadelesi başladı.

Olcaytu Han'ın Şiî baskısı özellikle Hanbeli mezhebine mensup bölgelerde katı direnişle karşılaştı. Hatta Şiraz, İsfahan ve Bağdat'ın Babü'l-Ezc gibi semtlerinde halk, Şiî emirnameleri kabul etmediler, Cuma günü silahlanarak, hatibin hutbeyi, Şiî akidelere göre değiştirmesi durumunda onu ve Olcaytu'nun elçisini öldürmeye karar verecek kadar ileri gittiler. Hatiplerin, emre uymayıp hutbeyi Sünnî mezhebine göre okumaları, Olcaytu'nun baskı politikasının başarısız olduğunu gösteriyor⁷ (İbn Battûta 2004: 286, 287).

Olcaytu Han Şiî akidelerinin doğruluğuna o kadar inanmıştı ki, el-Mufaddal'ın ve Ahmet Eflâkî'nin zikrettiği bir bilgiye göre, el-Makki'nin Mekke'yi ele geçirmesi için desteklenecek, sonra Halife Ömer ve Ebu Bekir'in mezarları tahrip edilecekti. Eğer Ariflerin Menkıbeleri'nde anlatılan

⁶ Sultan orada müjdeleyici, kurtuluşa erdirici bir rüya görmüş; sabah emirlere, ve yakınlarına gördüğü rüyayı anlatmış ve Şiî mezhebine geçerek şöyle buyurmuştur: “Ey arkadaşlarım ve adamlarım, her kim bu akide ve yolda bana muvafakat ederse ne güzel. Her kim de muhalefet ve zıtlık yolunu seçerse ona bir itirazım yok. Üzerindeki mansıbı bırakır ve çeker gider” (Kâşânî 1992: 136).

⁷ İbn Battûta Elçi'nin saraya gelip olan biteni anlatınca; Olcaytu bu üç şehrin kadınlarının huzuruna getirtip köpeklere yedirilmesini emrettiğini anlatır. Ancak rivayete göre hayvanlar Şiraz kadısı Mecdüddin'in üzerine salıverildiklerinde ona yaklaştıkça yavaşlamaya ve kuyruk sallamaya başladılar ve saldırmadılar. Sultan olayı duyar duymaz sarayından yalın ayak çıkıp koşar, kadı efendinin önünde diz çöküp ayaklarını öper; elinden tutup en büyük saygı alameti olarak kendi üzerindeki elbiseleri ona giydirdi. Hükümdar, Mecdüddin'e elbiseyi verdikten sonra onu elinden tutup saraya götürerek, ailesine de ona hürmet gösterebilirler, onun maneviyatından bereketlensinler diye tavsiyelerde bulunur. Böylece Olcaytu Han halkın Ehl-i Sünnet kalabileceğine dair ülkenin her tarafına fermanlar gönderir. İbn Battûta bu olaydan sonra Olcaytu Han'ın yeniden Ehl-i Sünnet çizgisine döndüğünü belirtir ancak başka kaynakta buna rastlanmaz (İbn Battûta 2004: 286, 287).

Turkish Studies

bu olay doğru ise Olcaytu Han, kısa bir zaman içinde ölmemiş ve bu olay gerçekleşmiş olsaydı, olayların alacağı durumlar karşısında Sünnîler ve Şîîlerin arasında bitmez tükenmez şiddetli çatışmalar başlayacaktı⁸ (Eflâkî 1973: 248, 249; Spuler 2011: 212).

Olcaytu Han, baskı politikasını sadece Sünnî Müslümanlara değil diğer din mensuplarına da uygulamıştı. Gazan Han'ın 1297 yılında, Hıristiyanlardan alınan cizyeyi, kaldırılmasını emrettiği hükmünü 1306 yılında yeniden getirmişti. Hatta 1308 yılında, Ermenistan ve Gürcistan halkının zorla Müslüman yapılması tekliflerini bile kabul etmişti (Spuler 2011: 244 vd).

Moğolların önemli komutanlarından olan Emir Çoban (1327) ile İsen Kutluğ (1318), mezheplerini değiştirmeleri konusunda çeşitli baskılara maruz kalsalar da Hanefî mezhebinden dönmemişlerdi. H. Şahin, Hâfız Ebrû'nun, Şîîlerin her zaman bu iki komutandan çekindiklerini ve onların Şîî olması için çalıştıklarını ancak başarılı olamadıklarını naklettiğini belirtmiştir (Şahin 2012a: 120).

Olcaytu Han'ın icraatlarıyla ve Şîî âlimlere verdiği görevlerle, Şîîliği siyasal iktidar alanına soktuğunu, Sünnî ve Şîîler arasında ideolojik bir çatışma başlattığını görüyoruz. Bu konuda H. Şahin şu bilgileri vermiştir: Allâme Hillî, Olcaytu'nun emriyle 1309'da temel amacı Sünnî hilafetin yanlışlığını ortaya koymak; Şîî imamet doktrininin hak oluşunu izah etmek olan "*Minhâcü'l-Kerâme fî Marifeti'l-İmâme*" eserini yazmıştı (Şahin 2012b: 134-136). Bu eserde Allâme Hillî, imameti, iman unsurlarından biri olarak göstermiş, Ali dışındaki halifelerin hilâfetlerinin geçersizliğini ve Ehl-i Sünnet'in, Ebu Bekir'in imameti ile ilgili delillerini çürütmeye çalışmıştır. Olcaytu Han'ın, Şîî yayılcı politikası ve Allâme Hillî'nin iddiaları Sünnî âlemde sert karşılık bulmuş, özellikle de İbn Teymiyye tarafından reddiyeler yazılmıştır. İbn Teymiyye "*Minhâcü's-Sünne*" eserinde Şîîliği doğrudan hedef almış, Şîîliğin imamet konusundaki iddialarını Kuran, Sünnet ve sahabe rivayetleri ile reddetmiştir (Şahin 2012b: 143).

Olcaytu'nun Şîîliği kabul etmesi, bir Moğol eyaleti durumunda bulunan, Anadolu'daki Sünnî olmayan (Heteredoks) köylüler ve göçebeler tarafından sevinçle karşılanmıştır. Anadolu'da da Ebubekir, Ömer ve Osman'ın adlarının anılması yasaklanmış ve Anadolu Türkleri Olcaytu Han'ın "Harbende" ismi de dâhil olmak üzere, Moğollara ait pek çok ismi kullanmaya başlamıştır. Böylece Türkmenler ile Moğollar arasında bir kaynaşmanın başladığı görülmüştür (Sümer 1976: 9-10).

Moğollar'ın, Şîîliği seçmesinin Anadolu dışında yakın coğrafyada da bazı etkileri oldu. 1317 yılında, Cebele bölgesinde etkin olan Nusayriler de ayaklanıp, Sünnî Müslümanlara saldırıyor ve Ali'nin "Tanrı", Hz. Muhammed'in de "Hacip" olduğunu kabul etmeyenleri katlediyordu. Kendisine Tanrılık atfedilen sahte bir mehdinin liderliğinde, bütün bölgeyi ateşe veren Nusayrileri, Mısır'dan gönderilen Memlûklü ordusu durdurabilirdi ve sahte mehdiyi de öldürdü (Erdem 2000: 34).

Olcaytu Han, 14 Aralık 1316'da henüz 36 yaşında iken, rivayete göre, zehirlenerek öldürüldü (Spuler 2011: 131). Ölümünden sonra yerine geçen oğlu Ebu Said, Moğolları ve hâkim oldukları beldeleri yeniden Sünnî anlayışa döndürerek bu yöndeki sıkıntılara son verdi. Ancak yine de bu siyasetin, bilhassa İran'da kalıcı izler bıraktığı görülmüştür. İran ve çevresi Moğol istilasından sonra

⁸ Bu elem olay Ahmet Eflâkî'nin kaleme aldığı *Âriflerin Menkıbeleri*'nde de zikredilmiştir. Bazı kişiler Sultan Veled'e gelerek İlhanlı hükümdarının Şîî ve Rafiziliğe meyledip hutbeyi değiştirdiğini söylerler. O da Arif Çelebi'yi Olcaytu Han'a nasihat vermesi ve onu Şîîlerin ve Rafizilerin mezhebinden vazgeçirmesi için Sultaniye'ye gönderir. Ahmet Eflaki olayı şöyle rivayet etmiştir: "*Şîîler, Sultan Harbende'yi öyle kandırdılar ki Rafizi oldu, ulu sahabeye küfrediyor. Hatta Medine'ye de bir cemaat göndermiş. Bu cemaatin maksadı fırsat bulunca bir delik açıp mezardan Siddık-ı Ekber'in temiz cesedini en büyük dostunun (Muhammed'in) yanından çıkarıp peygamberi (Tanrı'nın salat ve selamı onun üzerine olsun) yalnız bırakmaktır.* Sultan Veled bunu duyunca çok sıkılır, heyecanlanır, yanında bulunanlar ağlayarak feryat ederler, bu hadiselerin şehirde duyulmasıyla da halk derin üzüntüye kapılır. Sultan Veled, Arif Çelebi'yi çağırarak ona: "*Haydi bir kaç arkadaş al, çabucak hanın karargâhına git ve o zavallı Herbende'yi bul; onu, hakikati gören kulun parlayan nurunun kulu yap da cehennem ateşinden kurtar. Acele gitmen lazımdır*" der (Eflâkî 1973: 248, 249).

gitgide Şîliğin hâkim olduğu bir memleket haline gelmiş ve Safaviler devrinde Şîlik devlet dini olmuştur. Ayrıca Olcaytu'nun izlediği siyaset, Safevi Devleti ile yeniden canlanan katı mezhep taassubu ve çatışmalarına da temel teşkil etmiştir. Olcaytu Han'ın izlediği kültür politikalarının, Anadolu'da halk üzerinde de bazı etkileri olmuştur. Bu dönemde, uygulanan dini politikalar sonucu, halk cami ve mescitlere gitmezken, imamlar ve din âlimleri de itibarsızlaştırılmıştır. Ebu Said, tahta çıkar çıkmaz, derhal çıkardığı bir yarlık ile imamlık mesleğini cazip kılıcı ve halkı namaz kılmaya yönlendirici tedbir almak gereğini hissetmiştir. Ebu Said, ayrıca bastırıldığı sikkelere, yeniden dört halifenin isimlerini koydurarak devletin resmi mezhep anlayışını tekrar Sünniliğe çevirmiştir (Spuler 2011: 212-213).

KAYNAKÇA

- Ahmet Eflâkî, (1973). *Âriflerin Menkabeleri II*, Hürriyet Yayınları, 2. Baskı, Çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul.
- Ak Akçe Moğol ve İlhanlı Sikkeleri, (1992). Yay. Haz. Tuncay Aykut, Şennur Aydın, Yapı Kredi Koleksiyonları, İstanbul.
- Akkuş, Mustafa, (2011). *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- Aksarayî, (2000). *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara.
- Artuk İbrahim ve C. Artuk, (1970). *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Katalogu*, II, MEB, İstanbul.
- Atay, Hüseyin, (1983). *Ehl-İ Sünnet Ve Şîa*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Barthold W. ve J. A Boyle, (1995). "Ghâzân", *The Encyclopaedia of Islam*, New Edition, Volume II, EJ. Brill, Leiden, s.1043.
- Bausani, A., (2002). "İlhanlı Hâkimiyeti Zamanında İran'da Din", Ter. Mustafa Uyar, *Ankara Üniversitesi, Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 32, Ayrı basım, s.223-231.
- Demir, Mustafa, (2002). "İlhanlı Devleti'nin Yıkılış Sürecindeki Siyasi Gelişmeler", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, C.8, Ankara, s.376.
- Diler, Ömer, (2006). *Ilkhans Coinage of the Persian Mongols*, Mas Matbaacılık A.Ş., İstanbul.
- Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, (2011). *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, Türkçeye çev. Şerafeddin Yaltkaya, TTK, Ankara.
- Erdem, İlhan, (2000). "Olcaytu Han'ın Ölümüne Kadar İlhanlılarda Yaşanan Siyasal-Kültürel Gelişmeler ve Yakın-Doğu'ya Etkileri", *Ankara Üniversitesi, Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 20, Sayı 31, s.1-35.
- Gölpınarlı, Abdülbâki, (1979). *Oniki İmâm*, Talat Matbaası, İstanbul.
- Gregory Abû'l-Farac, (1999). *Abû'l-Farac Tarihi*, II, 3. Baskı, Türkçeye çev. Ö. Rıza Doğrul, TTK, Ankara.
- İbn Battûta, (2004). *İbn Battûta Seyahatnâmesi I*, 2. Baskı, Çev. İnc. ve Not. A. Sait Aykut, İstanbul.
- Kâşânî, Ebu'l-Kâsım b. Ali b. Muhammed, (1992). *Tarih-i Olcaytu*, Çev. Derya Örs, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sos. Bil. Ens., Ankara.

- el-Kummî, (1978). *Risâletu'l-İtikadâtî'l-İmâmiyye (Şî'îmâmiyye'nin İnanç Esasları)*, Önsöz ve Notlarla Çeviren, Ethem Ruhi Fığlalı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Mehmed Mübarek, (1318). *Müze-i Hümayun, Meskûkât-ı İslamiyye Katalogu* Muluki Cengiziye ve İlhaniye ve Celairi ve Kırım Hanları *Meskûkât-ı*, Kısım-ı Salis, Mahmutbey Matbaası, Konstantiniye.
- Morgan, D. O., (1995). "Öldjeytü" *The Encyclopaedia of Islam*, New Edition, Volume VIII, EJ. Brill, Leiden, s.168-169.
- Muhammed Rıza'l-Muzaffer, (1978). *Akaaid'ul-İmamiyye (Şia İnançları)*, Çeviren Abdulkakıy Gölpinarlı, İstanbul.
- Öz, Mustafa, (2010). "Şia", *DİA*, C 39, İstanbul s.111-114.
- Poole, Stanley Lane, (1881). *Catalogue of Oriental Coins in the British Museum, The Coins of the Mongols*, Vol. VI, Classes XVIII.-XXII. Printed by Order of the Trustees, London.
- Reşîdüddin, (2013). *Câmiu't-Tevârih*, Çev. İsmail Aka, Mehmet Ersan, Ahmad Hesamipour Khelejani, TTK, Ankara.
- Spuler, Bertold, (2011). *İran Moğolları*, 3. Baskı, Çev. Cemal Köprülü, TTK, Ankara.
- Sümer, Faruk, (1969). "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara, s.1-147.
- Sümer, Faruk, (1976). *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Güven Matbaası, Ankara.
- Şahin, Hanifi, (2012a). "Sebep ve Sonuçları Bakımından Olcaytu Sultan'ın Şiîliği", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 64, s.115-128.
- Şahin, Hanifi, (Bahar 2012b). "İbn Teymiyye'nin Şiî Karşıtlığında Bazı Parametreler", *Ekev Akademi Dergisi* Yıl: 16, Sayı: 51, s.133-146.
- Şahin, Hanifi, (Güz 2013). "Abbasilerin Son Dönemlerinden İlhanlıların Yıkılışına Kadar ki Süreçte Şiî-Sünnî İlişkileri", *e-makâlât Mezhep Araştırmaları*, VI/2, s.17-42.
- Şahin, Hanifi, (Bahar 2015). "Câmiu't-Tevârih'e Göre Gâzân Hân'ın Müslümanlığı ve Bunun İlhanlı Toplumuna Yansımaları", *Bilig*, Sayı 73, s.207-230.
- Yavuz, Yusuf Şevki, (1994). "Ehl-i Sünnet", *DİA*, C 10, İstanbul, s.525-530.
- http://tokakte.dk/webdata_ilkhanid.pl?cgifunction=Search&Ruler=Uljaytu 07.10.2017